

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

APRIL
1951

ONDER REDACTIE VAN:
J. VAN STAVEREN

24e JAARGANG
N° 4

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: W. DE ZWIJGERSTR. 8, UTRECHT

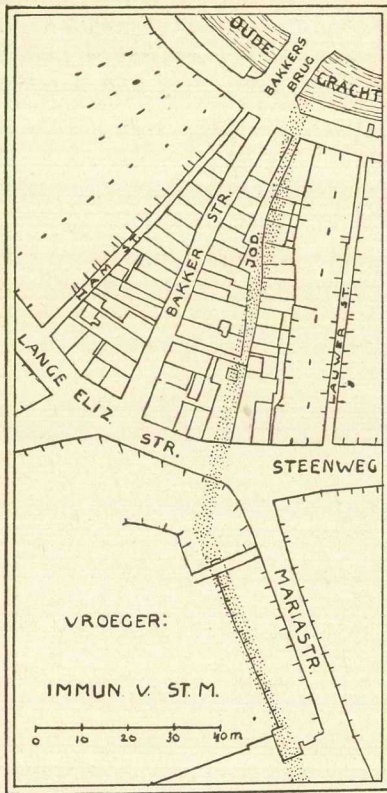
HET JODERIJTJE ALS HERINNERING AAN EEN OUDE GRACHT.

In de huizenblokken aan weerskanten van de Oude Gracht is de normale richting der huisperceelen natuurlijk loodrecht op het water. Afwijkingen worden vooral daardoor veroorzaakt, dat men langs de straten die van de gracht af loopen, de perceelen overdwars in kleinere heeft verdeeld. Meer principieele afwijkingen echter doen zich voor in de omgeving van de Bakkerstraat (vroeger -steeg).

Het is hier aan de buitenzijde van de opvallende kniebocht van de Oude Gracht. De huizenblokken hebben er een diepte van 75 à 85 m. Het beginsel om de erven loodrecht op de gracht te houden, noodzaakte er tot divergentie, en als men van het noorden af de bocht omgaat, ziet men ook eerst de afzonderlijke perceelsgrenzen zulk een uiteenwijking vertoonen. Maar het sterk geerende blok tusschen Hamsteeg en Bakkerstraat was aan de gracht (waar de woningen stonden) te smal voor een flink huis en is blijkbaar dadelijk overdwars verdeeld. Aan de andere zijde van de Bakkerstraat vindt men iets dergelijks, doch met een opvallende bijzonderheid. Het Joderijtje genaamde steegje, met zijn gebogen oost- en getrapte westzijde, loopt nl. niet door naar het beginpunt van de Lange Elizabethstraat, maar knikt plotseling af naar de Bakkerstraat, aldus een blok van 20 à 25 m in het vierkant *niet* van de meer oostelijke bebouwing afsnijdend. In die bebouwing ziet men de buiging van het steegje spoedig verdwijnen; even verder is de Lauwersteeg geheel recht.

Omtrent het Joderijtje, officieel het Jodenrijtje, merk ik op, dat de huizen aan één of beide zijden de Utrechtsche Jodenbuurt hebben gevormd (V. d. Monde III 51—57; Nom. Geogr. Neerl. 12e 64). Het is thans geen openbare weg meer.

De Bakkerstraat en omgeving worden het eerst genoemd in 1242. Het kapittel van St. Marie gaf toen *Ghiselberti pistori* in erfpacht *aream unam in stiga Pistorum jacentum* (Okb. St. Utr. nr. 984).

Dus aan Giselbert den bakker een huisplaats in de steeg der bakkers, de Bakkersteeg. Aan welke zijde lag dit erf? In het Liber pilosus van St. Marie (p. 117) is op het jaar 1312 sprake van $3\frac{1}{2}$ hofstede in de Bakkersteeg, in lengte uiteenlopend van 43 tot 72 voet. Deze hofsteden zullen zeker wel aan de zijde van de Hamsteeg gelegen hebben.

V. d. Monde vermeldt (III 42) „het afschrift van een Charter van het jaar 1306, waarbij aan Hughen de Backer, Hughen Backersz., burger te Utrecht, door het kapittel van St. Marie in erfpacht wordt uitgegeven een huis genaamd de Zijl, gelegen aan de Westzijde van de Oude Gracht bij de Backerbrug, tusschen de hofstede Schoonegge en Heren Soudenbalchs hofstede.” Hij vervolgt: „Opmerkenswaardig is het dat dit zelfde huis juist eene halve eeuw later gevonden wordt, op nieuw voor 50 jaren in erfpacht te zijn

gegeven aan Hughen Backer, onder voorwaarden dat het water van het Kerkhof onder hetzelfde heen zou geleid worden. Hij betaalde voor erfpacht jaarlijks slechts een pond.”

Het stuk van 1306, waarvoor men een bundel van Van Buchell moet voorzien, heb ik niet geraadpleegd, wel dat van 1356, in het Liber pilosus (p. 231), en dit lijkt voldoende. Deken en kanunniken van St. Marie doen in het laatste stuk kond, *dat wi verhuert ende in pachte ghegheven hebben Hughen den Backer Hughen Backers sone, borgher tUtrecht, onsen zyl, also also hi ghelegghen is bi der Backerbrugghe tusschen der hofstede te Sconegghe ende haren Jacobs Zoudenbalchs hofstede, toe vyftich jaren toe naestcomende nae der daten des briefs, elx jaers om een pont penninghe alsulx payments... En de waer dat sake, dat hi of sine nacomelinghe tende dien vyftich jaren vorscreven niet voert met ons overeen en droghen, so souden wi sulcke timmeringhe also si daer op ghetimmert hadden, nemen om sulcken penningh also si wardich waren, of si mochten die timmeringhe na hem nemen, sonder archeyt. Mede so*

sint vorwaerden: waer dat sake, dat wy namaels te doen creghen, onse water van onsen kerchove te leyden doer dien voerseiden zyl, dat hi of syn nacominghe ons dien voerseiden ziil rumen souden op hoere selfs cost, onse water doer te leyden, behoudeliken hem nochtans die huerwere voerscreven.

Gelijk men ziet, is er van geen huis sprake doch van een „zijl”. Men heeft hierin geen sluis te zien, maar een sloot tot waterafvoer, een waterleiding. Ik vind deze betekenis nog bij Van Dale, en ze wordt nadrukkelijk bevestigd. Immers, het stuk van 1356 vinden wij opgenomen in een Latijnsch van 1357, en daarin staat: *aqueductus... vulg. zyl.*

Voor de localisatie van deze waterleiding wordt ons de weg gewezen door de „sloot van St. Marie”, die, voorzoover ik zie, het eerst wordt vermeld in 1397 (V. d. Monde III 234). Deze sloot liep langs de voorzijde van de immuniteit van St. Marie en zou volgens overeenkomst van genoemd jaar een breedte houden van 15¼ voet, d.i. ruim 4 meter, tusschen haar beide zijmuren. Aan noord- en zuidkant van de immuniteit blijkt niets van een water dat als afscheiding kan hebben gediend. Ik zag indertijd een bron van 1525 of daaromtrent (Raadsdagelijksch boek?), waaruit bleek, dat de huizen aan den westkant van de Mariastraat nl. tegen de sloot aangebouwd waren. Onder de achtereinden van die huizen loopt thans een groot, oud riool, de „slokop van St. Marie”. V. d. Monde be- looft III 193 een breedvoerig verhaal over een proces betreffende den onderhoudspflicht hiervan, doch hij vergeet, die belofte na te komen.

Genoemde slokop heeft een afvoer naar de Singelgracht. Maar blijkbaar is het water van het St. Mariekerkhof lang geleden door den *zyl* naar de Oude Gracht geleid. Die afvoer was al in 1306 ge- staakt, zoodat het kapittel den *zyl* ter bebouwing kon verpachten. Dit moet gepaard zijn gegaan met demping over tenminste een ge- deelte van de lengte, niet met overwelling of overtimmering, want het contract van 1356 spreekt nadrukkelijk uit, dat de zijl voor (hernieuwden) waterafvoer eerst geruimd zou moeten worden.

Waar nu de *zyl* zich bevonden heeft, kan in hoofdzaak niet twij- felachtig zijn: ongeveer ter plaatse van het Joderijtje, voorzoover het van de gracht af loopt, en dan rechtdoor, dwars door het begin van de Lange Elisabethstraat, totdat hij de sloot van St. Marie ontmoette. Ik heb elk der beide wateren met een rechte stippelbaan weergegeven, — onder allerlei voorbehoud natuurlijk.

Misschien mogen wij de oorkonde van 1356 zóó opvatten, dat de *zyl* in zijn geheel gezegd wordt, gelegen te zijn bij de Bakkersbrug en het verpachte gedeelte *tusschen der hofstede te Sconegge ende haren Jacob Zoudenbalchs hofstede*. Dat gedeelte zou dan zeer goed gelegen kunnen hebben ter plaatse van het ontbrekende land- waartsche eind van het Joderijtje. Of de opgegeven belendingen

een bezwaar hiertegen vormen, weet ik niet. Voor het huis Schoonegge vind ik een opgave, zonder bewijs, dat het lag aan de Oude Gracht, tusschen Bakkers- en Jansbrug, van achter uitkomend in de Lange Elizabethstraat. Het moet, blijkens den naam, op een hoek hebben gelegen (verg. Duitsch *Ecke*).

In de vraag wat de gereconstrueerde gracht ons te zeggen heeft, zal ik mij hier niet verdiepen.

J. PRAKKEN.

KLEINE MEDEDELINGEN.

DE TOPOGRAFISCH-TEKENAAR DIRK VAN DER BURG.

Tot de tekenaars, die in de 18de eeuw het land doortrokken, om van „steden, dorpen en vlekken” schetsen te maken — het waren de fotografen onzer dagen — behoort ook de Utrechtse meester Dirk van der Burg. Tot voor een 10-tal jaren was er nauwelijks iets van hem bekend. Zelfs zijn tijdgenoten, de bekende kunstenaars-biografen Van Eijnden en Van der Willigen, wisten in hun „Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst” niet meer van hem te vertellen, dan „dat zij zich niet herinnerden ooit werk van hem te hebben gezien”.

Toch is er een niet onbelangrijk aantal tekeningen, in verschillende verzamelingen verspreid, van hem aan te wijzen en is door archivalisch onderzoek zijn leven vrij volledig te reconstrueren. In het tijdschrift Oud-Holland van 1942 troffen wij een uitvoerige studie over deze kunstenaar van Chr. P. van Eeghen. Ook dit opstel is, door de toenmalige oorlogstoestand weinig of niet opgevallen, doch het is te belangrijk, om het in deze bladzijden onvermeld te laten.

Door de onderzoekingen van de schrijver inzake het leven van de meester, is komen vast te staan, dat hij op 11 Augustus 1721 in de Jacobikerk is gedoopt „als zoon van Albertus van der Borgh en Pietronella de Riet, wonende

in de Potterstraat.” In de kerkelijke registers is genoteerd, dat hij op 6 December 1772 te Utrecht in ondertrouw is gegaan met Alida van Cornegge. Er is betaald voor buiten-trouwen en het huwelijk is dus elders gesloten. 11 December d.a.v. passeren Van der Burg en Alida van Cornegge een akte van huwelijks voorwaarden en mutueel testament. Reeds op 18 April 1773 wordt hen een zoon geboren. Albertus genaamd, die in de Janskerk werd gedoopt. Enige maanden nadien, 2 Juni, werd de vader in Buurkerk begraven: „Dirk van der Burgh, op 't Vreeburg bij de Catharinpoort”. Uit de acten der boedelscheiding wordt duidelijk, dat hij in zeer goede finantieele omstandigheden heeft verkeerd. Zijn nalatenschap bedroeg ruim f 50.000,—, waarbij inbegrepen het door hem bewoonde huis aan het Vreeburg en een in de nabijgelegen Koestraat, benevens een inboedel ter waarde van bijna f 2.500,—, waarbij goud- en zilverwerk, juwelen, schilderijen, muziekinstrumenten en muziek, tekeningen, prenten en boeken. Volgens een advertentie in de Utrechtse Courant van J. van Schoonhoven en Comp., zouden op 19 April 1774 en de volgende dagen door hen verkocht worden „een schoone Verzameling van Nederduitsche en Fransche welgecondi-

tioneerde Boeken in verscheidene Faculteiten, nagelaten door Dirk van der Burgh, in *Leeven Konstschilder te Utrecht*, nevens een Appendix, waar in fraaje Werken uitmunten in Allerlei Taalen en Wetenschappen." Uit een en ander mogen wij afleiden, dat Dirk van der Burg een ontwikkeld en in vele zaken belangstellend man is geweest. Zijn echtgenote, waarmede hij op 51-jarige leeftijd in het huwelijk trad, is, volgens de mening van de schrijver, zijn dienstbode geweest, een vrouw zonder eruditie, die zelfs het schrijven niet machtig was, evenmin als haar tweede man, met wien zij een half jaar later na het verscheiden van Van der Burg is gehuwd. Wij zullen het proces en de moeilijkheden, die tussen haar en de familie Van der Burg zich hebben afgespeeld, niet volgen, omdat deze hier niet ter zake doen.

Hoewel Dirk van der Burg in verschillende bescheiden „konstschilder" wordt genoemd, is tot heden slechts één schiederij van hem vermeld geworden. Ook als graveur of etser is hij, zover thans bekend, niet werkzaam geweest. Wel heeft o.m. een Utrechtsche meester, J. van Hiltrop, nu en dan naar zijn voorbeelden gewerkt.

De heer Van Eeghen heeft echter door minutieus onderzoek ruim honderd tekeningen van hem kunnen catalogiseren. Dit oeuvre schijnt tussen 1743 en 1770 te zijn ontstaan. Het is werk, aldus de schrijver, van zeer uiteenlopende

kwaliteit. Het is niet vreemd, dat ook deze tekenaar van kastelen, huizen, dorpen, enz., „naar 't leven", uitsluitend des zomers op het pad ging, volgens de notities op zijn schetsen, van April tot October. Het eerste jaar zijner werkzaamheden, 1743, bracht hem naar Leerdam en omgeving. Dan duurt het tot 1749 eer men zijn spoor weer kan volgen. Hij werkt dan te Utrecht en in de provincie, bezocht Hagestein en Vianen, vertoeft te Tiel, te Rijswijk a.d. Lek. Het schijnt, dat hij dat jaar ook in het Kleefse land heeft gereisd, waar hij in 1751 nogmaals verblijf heeft gehouden. In 1762 trekt hij door Kennerland en Noord-Brabant, een jaar nadien zeilde hij over de Zuiderzee. In 1765 is hij wederom in Vianen en daarna te Altforst en men kan, aan de hand van zijn schetsen, zijn reis daarheen door Gelderland volgen. De jaren 1768 en 1769 brengen hem nogmaals naar Noord-Brabant, doch hij heeft toen ook veel in Utrecht en in de omgeving gewerkt.

De schrijver meent, dat Dirk van der Burg niet voor de markt, doch in hoofdzaak voor eigen genoegen heeft getekend, wat, gelet op zijn maatschappelijke welstand, zeer wel mogelijk is. Uit een (voorlopige) oeuvre-catalogus door de schrijver samengesteld, blijkt, dat zijn tekeningen thans in vele openbare verzamelingen in den lande bewaard worden.

Sw.

DE VECHTSTREEK.

Dr. R. van Luttervelt, die op dit gebied met verschillende publicaties zijn sporen verdiend heeft, schreef in het Bulletin van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, 6e Serie, Jrg. 2, 1949,

blz. 92—106 een rijk geïllustreerde Korte geschiedenis van de monumenten in de Vechtstreek.

De oudste monumenten zijn de kasteelen, sommige aangelegd als bisschoppelij-

ke of grafelijke vestingen in het grensgebied tusschen Utrecht en Holland, andere als versterkte behuizingen van edellieden. Een voorbeeld van het eerste is het slot te Vreeland, dat in 1528 bij het ten onder gaan der wereldlijke macht van den bisschop, zijn militaire beteekenis verloor en waarvan de steenen in het volgende jaar gebruikt werden om Vredenburg te Utrecht te bouwen. De anti-utrechtse politiek van den graaf van Holland, die de beheersching van den Vechtmond op het oog had, deed omstreeks 1285 het slot te Muiden verrijzen.

Het type van dit soort bouwwerken was dat van een vierkante binnenplaats, omsloten door woonvleugels en aan de hoeken van torens voorzien. Volgens dit middeleeuwsche, meer in Holland dan in Utrecht gebruikelijke systeem werden verschillende kasteelen aan de Vecht gebouwd: de Haar, Nijenrode, Zuilen, Nederhorst en de in 1672 verwoeste huizen te Maarssen en Breukelen. De sloten langs de Langbroeksche wetting, verder van den hollandschen invloed verwijderd, vertoonen een geheel ander type.

Behalve de „kasteelen” trof men in de Vechtstreek enkele versterkte huizingen van meer provinciaal karakter aan, die men beter als „blokhuizen” betitelen kan: Oudaen en Bolestein: blokvormige huizen zonder binnenplein, die direct uit de natte gracht oprezen. De architectonische vormen hingen ongetwijfeld samen met de versterkte huizen der adellijke families binnen Utrecht (Oudaen aan de Oudegracht b.v.).

De bouw van de kasteelen schijnt met den aanleg der dorpen weinig verband te hebben gehad. Zij vormden daarvan niet de kern. „Landsvaderlijk is de Utrechtse adel hier nooit geweest, de kasteelbewoners konden wisselen of geheel verdwijnen, zonder dat het dagelijks leven aan de Vecht hierdoor onherstel-

baar getroffen werd. De rivier en de rijweg met de vruchtbare landen daarlangs vormden een constante basis, die au fond weinig gevoelig was voor de veranderingen, die de loop der geschiedenis bracht.”

Na de Middeleeuwen was het eerst de 17e eeuw, die andere aspecten bracht ten aanzien van de monumenten van de streek. „De inspiratie hiertoe kwam uit Holland en hiermee werd in zekere zin aangeknoopt bij de door de graven van vroeger begonnen expansie-politiek in het Utrechtse: ..... Voor de ontwikkeling van de befaamde 17de en 18de-eeuwse buitenplaatsen langs de rivier is de stad Utrecht in het geheel niet meer van belang geweest.”

Het zijn voornamelijk rijke amsterdamsche burgers geweest, die zich in buitenhuizen aan de Vecht vestigden (Lixboa, Goudestein, Ouderhoek e.a.). Tot ver over de honderd is hun aantal in de 18de eeuw tenslotte gestegen.

In het begin nog aansluitend bij het saksische boerderijtype, gingen de huizen echter op den duur details van den amsterdamschen renaissance-stijl opnemen. De aangebrachte torentjes herinnerden soms aan de middeleeuwsche kasteelen, van welker bewoners de landjonkers-kooplieden tot op zekere hoogte de allures nastreefden.

Merkwaardigerwijze ontkwam echter tegelijkertijd de adel, die nog in de Vechtstreek restte, niet aan den invloed der machtige burgerij, die op den duur overheerschte. Zoo gingen geleidelijk ook de kasteelbewoners de hollandsche renaissance-stijl overnemen met zijn schilderachtige afwisseling van roode baksteen en witte blokken natuursteen, gehouwen leeuwenkoppen, festoenen en andere ornamenten, grillige torenbedekkingen en quasi-antieke poorten en portalen. De verbouwing van Nijenrode in 1630 is

het meest karakteristieke voorbeeld daarvan.

Een nieuwe machtige stroming kwam uit Amsterdam, waartoe Philips Vingboons de voornaamste stoot heeft gegeven. Zooals zijn invloed voor het amsterdamsche stadsbeeld groot geweest is, was zij het ook aan de Vecht. Het stadshuis werd in zijn geheel naar het platte-land overgebracht (Elseburg, Nieuwerhoek, Boom en Bosch, Hofwerk, Over Holland, Queekhoven, Weeresteyn e.a.).

Hoe dit type huis eenige uitbreiding gekregen heeft, hoe deze tenslotte weer andere constructies in het leven riep, zet de schrijver aan de hand van vele nog bestaande huizen uiteen. Toch kwamen nog altijd reminiscenties aan den kasteelbouw in den plattegrond tot uiting (voorplein met vooruitspringende vleugels, gracht), de opstand echter werd in moderne trant, in casu volgens de regels der mathematische, strenge, klassicistische bouwwijze ontworpen. Ook op een ander derivaat van de kasteelarchitectuur, de tuinkoepel (vgl. de hoektoren van het kasteel) wijst Dr. van Luttervelt nog.

Anders dan men denken zou, heeft het tijdperk der Lodewijkstijlen weinig nieuws

gebracht, hoogstens eenige nieuw-modische decoratie.

Nog in de 18de eeuw werden nieuwe buitenhuizen geheel volgens de 17de-eeuwsche methode gebouwd. Slechts het in 1905 gesloopte Huis ter Meer te Maarssen verrees in zuiver franschen stijl.

Wel vond de fransche tuinstijl aan de Vecht navolging: diepe perspectieven, hooge geschoren heggen, hoefijzervormige afsluitingen, in figuren geknipte heesters, broderieperken, beelden, grotten, fonteynen e.d.

In de 2de helft der 18de eeuw was het de engelsche of natuurlijke parkstijl, die de aandacht der eigenaren van de Vechtbuitens trok, al paste zij eigenlijk niet in de kleistreek. De engelsche architectuur echter vond geen weerklank.

Uit later tijd valt weinig meer over de huizen aan de Vecht te vertellen. De belangstelling verlegde zich in de 19de eeuw naar de zandgronden; veel buitenplaatsen werden afgebroken. Geen verdere ontwikkeling van, maar ook geen bedreiging voor de nog overgebleven huizen en het landschappelijk schoon aan de Vecht was van een en ander het gevolg.

v. C.

PROTESTANTSCH KERKORGANISATIE IN DE 16e EEUW.

Onder den titel „De organisatie der Utrechtse Gereformeerde kerken voor de invoering der Dordtse kerkenorde” beschreef Jhr dr B. M. de Jonge van Ellemet in het Nederlands Archief voor Kerkgeschiedenis, N.S. dl. 36, 1949, blz. 247—263 een stukje plaatselijke en gewestelijke kerkgeschiedenis van 1577—1618.

In 1577 was de Satisfactie tot stand gekomen, waarbij de Staten van Utrecht tot de partij van den opstand overgingen onder voorwaarde van handhaving der

oude religie — wat binnen eenige jaren in het tegendeel oversloeg — en viel het merkwaardig optreden van den pastoor der St. Jacobskerk, Huybert Duyfhuys. Hij was geen man van radicale uitersten, toon en aard zijner predikatiën deden zijn tegenstanders hem een libertijn en sectariër noemen, van aansluiting bij andere gemeenten was hij bepaald afkeurig, ver gaand overheidsgezag in kerkelijke zaken accepteerde hij volkomen. Hij vond bij het meer aanzienlijk deel der burgerij en vooral bij de stedelijke over-

heid veel aanhang. „Naast deze Duyfhuys-gemeente ontwikkelde zich echter niet minder krachtig een andere, die der z.g. Consistorialen. Deze draagt een uitgesproken Calvinistisch stempel, wordt gestuwd door den intransigenten Dathe-nus en sluit zich aanstonds volkomen aan bij de organisatievorm van elders en vormt dan ook onmiddellijk een consistorie: vandaar haar naam". De stad steunde Duyfhuys' partij tegen de andere. In 1586 echter werd onder invloed van Leycester een accoord tusschen de predikanten van beide richtingen geforceerd: de zelfstandigheid der St. Jacobs-gemeente wordt opgeheven en één utrechtsche gereformeerde gemeente komt tot stand.

Maar na Leycesters vertrek trekken plaatselijke en provinciale overheid op drastische wijze de kerkelijke aangelegenheden tot zich: benoeming van predikanten, verkiezing van ouderlingen en diakens, houden van kerkelijke vergaderingen, het afvaardigen naar classis of synode maken zij volkomen van haar goedkeuring afhankelijk. Eerst in 1593 komt een accoord tusschen overheid en gereformeerden te dezer zake tot stand.

Op het platteland is de organisatie der gereformeerde kerk evenmin zonder veel strijd en verweer tot stand gekomen. De schrijver geeft daarvan verscheidene sprekende voorbeelden. Het protestantiseeringsproces van de provincie Utrecht heeft eerst langzaam en op bepaalde plaatsen dan nog onvolledig plaats gehad.

Ook aan de ontwikkeling der verhouding van de utrechtsche kerkelijke gemeenten onderling en den wensch tot consolideering in provinciale, maar vooral in nationale synode in de laatste twintig jaren vóór Dordt, wijdt schrijver eenige beschouwingen.

Staten en stadsbestuur waren zeer remonstrantsch gezind en energiek wis-

ten zij hun zeggenschap in kerkelijke zaken te handhaven. Eerst het krachtdadig optreden van prins Maurits in 1618, waarbij hij de door de provincie in dienst genomen troepen (de waardgelders) af-dankte, bracht de contra-remonstrantsche partij aan de overhand en opende de mogelijkheid tot het houden van een nationale synode, die in het volgende jaar te Dordrecht plaats vond. Vondel herinnerde in zijn „Op de waagschaal van Holland" aan Maurits' beslissend optreden in deze richtinggeschillen, hier en elders, door den prins tegenover Oldenbarneveldts invloed en de houding der stedelijke autoriteiten in de andere schaal zijn kling te doen leggen,

„die zoo zwaar bleek van gewicht,
dat al 't andre viel te licht."

In zijn samenvatting constateert de schrijver, dat de organisatie der gereformeerde gemeente in de provincie Utrecht vóór de Dordtsche Synode veel te wenschen heeft overgelaten. De Staten matigden zich een zeer ver gaande autoriteit over de kerken aan, waartoe zij zich overigens conform art. 36 der Nederlandse Geloofsbelijdenis verplicht achtten. Van eenig eigen recht der kerken was ternauwernood sprake. Eerst na verloop van jaren komt daarin eenige wijziging. Kerken en predikanten werden kennelijk geassimileerd; eerst na 1619 zal ook het niet-predikantenelement zich gaan laten gelden. „Zo bezien, zal men, hoe men overigens de Dordtse Synode moge beoordeelen, haar de eer niet kunnen onthouden, dat zij organisatorisch in een provincie als Utrecht onmiskenbaar belangrijke verbetering in de kerkelijke verhoudingen heeft gebracht." Het vaststellen van een nieuwe kerkenorde bracht na alle strubbelingen der voorafgaande jaren althans eenig recht van meespreken in kerkelijke zaken in contra-remonstrantschen zin.

v. C.